

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

จากงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้พบว่า สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นทั้งผู้ผลิตและเป็นช่องทางและเผยแพร่หมอลำออกไปสู่สังคม เพราะการที่หมอลำจะเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปได้นั้นคือการอาศัยสื่อเป็นเวทีซึ่งจะทำให้เรื่องของหมอลำกระจายไปสู่ที่ต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวางภายในเวลาอันสั้น

สื่อที่มีส่วนช่วยในการโปรโมตหมอลำมากที่สุดและได้ผลดีที่สุดคือ สื่อวิทยุ เพราะค่าใช้จ่ายในการผลิตไม่สูงมากนัก ใช้เวลาในการผลิตไม่นาน สามารถเผยแพร่ไปได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม หากจะให้การโปรโมตหมอลำเป็นไปอย่างได้ผลดีที่สุดแล้ว จะต้องใช้สื่อต่าง ๆ ประกอบกันเข้าจึงจะได้ผลสมบูรณ์ที่สุด เพราะสื่อแต่ละประเภทนั้นมีส่วนดีและส่วนเสียต่างกันไป จึงสามารถนำส่วนดีของสื่อแต่ละประเภทมาชดเชยส่วนที่บกพร่องของสื่อแต่ละอย่างได้

สำหรับการเลือกหมอลำมาผลิตและเผยแพร่ของสื่อแต่ละประเภทนั้นจะอยู่ภายใต้เกณฑ์และเงื่อนไขดังนี้

๑. สื่อวิทยุ เนื่องจากว่า การออกอากาศจะต้องควบคุมการใช้ถ้อยคำและภาษาของหมอลำ ดังนั้น สื่อวิทยุจึงไม่เลือกหมอลำที่ลำโดยไม่เคร่งครัดกับถ้อยคำที่ใช้ลำ เช่น หมอลำซิ่ง ซึ่งแสดงเนื้อหาการลำบางคำไม่สุภาพ จึงไม่มีสถานีวิทยุใด นำหมอลำซิ่งมาออกอากาศเลย

นอกจากนี้การคัดเลือกหมอลำมาออกอากาศต้องให้อยู่ภายใต้เงื่อนไขของเวลาที่จำกัดเป็นนาที หมอลำที่ลำใช้เวลานาน ๆ หรือไม่เป็นที่นิยมของผู้ฟังแล้ว และมีกลุ่มเป้าหมายน้อย ก็จะได้รับเลือกมาออกอากาศจำนวนน้อยมาก และเป็นเวลาสั้น ๆ (มีรายการ

ของหมอลำดังกล่าวเพียง ๒ รายการจากรายการของสถานีวิทยุจำนวน ๑๕ แห่งทั่วจังหวัด
ขอนแก่น) เช่น หมอลำกลอน หมอลำเรื่องต่อกลอน ซึ่งยังพอมีให้ได้ฟังบางรายการในส่วน
ภูมิภาคเท่านั้น เช่น ที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น AM ๖๔๘ Khz
มีรายการลำเรื่องทุกวันอาทิตย์ถึงวันศุกร์ เวลา ๑๙.๓๐ น.- ๒๐.๐๐ น. และมีรายการหมอลำ
กลอนทุกวันจันทร์ถึงศุกร์เวลา ๒๐.๓๐ น. - ๒๑.๐๐ น.

ที่สำคัญที่สุดคือปัจจัยทางธุรกิจ เพราะการที่มีค่ายเทปหมอลำจำนวนมากจึง
ทำให้มีการเผยแพร่หมอลำบางประเภทมากเป็นพิเศษ และส่งผลให้มีการผลิตแต่หมอลำ
ประเภทนั้น ๆ ขึ้นมามาก เช่น หมอลำประยุกต์ และเมื่อผลิตมาก ๆ จึงเกิดการแข่งขันในการ
ขายด้วย สื่อวิทยุจึงเป็นสื่อหนึ่งที่ค่ายเทปหมอลำนิยมใช้โปรโมตหมอลำเพราะเผยแพร่ไปได้
กว้างและราคาถูก

๒. สื่อโทรทัศน์ แม้ว่าจะเป็นสื่อที่มีความจำกัดทางเวลามากกว่าวิทยุ ถึง
ขั้นนับเป็นวินาที แต่น่าสังเกตว่า การเลือกหมอลำมาเผยแพร่ทางโทรทัศน์นั้น กลับมีความ
หลากหลายทางเนื้อหารายการมากกว่าวิทยุ กล่าวคือ อาจมีกรณีของหมอลำประเภทที่เป็น
หมอลำที่ไม่อยู่ในกระแสความนิยม (ไม่มีคุณค่าเชิงพาณิชย์คือผลิตขายไม่ได้แล้วก็ตาม) แต่
โทรทัศน์ก็จะนำมาเล่นในแง่มุมอื่น เช่น เป็นรายการสารคดีเชิงอนุรักษ์ เป็นการเสนอข่าว
ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม ในการตลาดนั้น สื่อโทรทัศน์ก็กลับเป็นสื่อหนึ่งที่ไม่ได้มีการเปิด
กว้างสำหรับวงการหมอลำเลย เพราะการขายเวลาแบบประมูลเวลานั้น ผลประโยชน์จะตกอยู่
กับค่ายเทปที่ใหญ่หรือมีเงินมากจริงๆ ดังนั้น หมอลำที่ออกรายการโทรทัศน์จึงไม่มีมากนัก
หลายตาเหมือนหมอลำที่ออกรายการวิทยุ

หมอลำที่ได้รับการนำเสนอผ่านสื่อโทรทัศน์ในปัจจุบันนี้ นับว่าได้รับผลดีไม่
น้อยจากการที่เป็นโทรทัศน์เป็นสื่อที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ทั่วทุกภูมิภาค และสามารถนำ
เสนอได้ทั้งภาพและเสียงพร้อม ๆ กัน

เงื่อนไขของการใช้สื่อวิทยุและสื่อโทรทัศน์คือ ต้องใช้อย่างดีเยี่ยม ออกอากาศ
บ่อย ๆ และหลาย ๆ รายการ จึงจะได้ผล เพราะกลุ่มผู้รับสารมีตัวเลือกรายการที่จะให้เลือก
ฟังและชมมาก ดังนั้นการออกอากาศจึงต้องทำในลักษณะเหวี่ยงแห ให้กว้างที่สุด และครอบคลุม
ที่สุด

เงื่อนไขอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือจำเป็นต้องมีทุนในการโปรโมตสูงเพราะค่า
ใช้จ่ายนั้นสูงมาก กล่าวได้ว่าเป็นสื่อประเภทที่ใช้ได้ตลอดเวลาแต่ก็เป็นสื่อที่สิ้นเปลืองมาก
เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม การวางแผนสื่อนั้น เงื่อนไขอีกอย่างหนึ่งที่ควรพิจารณาคือ ถึงแม้ทั้งสื่อโทรทัศน์และวิทยุจะสามารถออกอากาศได้กว้างและครอบคลุมในหลายพื้นที่ และมีช่วงเวลาให้เลือกได้มากเหมือนกัน แต่สิ่งที่ต่างกันคือ สื่อวิทยุเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่ามาก

๓. **สื่อสิ่งพิมพ์** เป็นสื่อประเภทหนึ่งที่มีเนื้อหาการเผยแพร่หมอลำต่างจากสื่ออื่น ๆ อย่างชัดเจนที่สุด กล่าวคือ ไม่ได้เสนอหมอลำแบบที่เป็นเสียง หรือดูเป็นภาพเคลื่อนไหวได้ แต่จะให้เนื้อหาที่กว้างและลึกกว่าสื่อประเภทอื่น เพราะสื่อสิ่งพิมพ์จะให้ข้อมูลข่าวสาร และเนื้อหาที่เป็นเรื่องราวในรายละเอียดอื่น ๆ เช่น ดัชนีหมอลำ นักจัดรายการ และคนที่อยู่เบื้องหลังเกี่ยวกับวงการหมอลำนั้น ตลอดจนความเคลื่อนไหวของหมอลำได้มากและกว้างกว่าสื่อประเภทอื่น เป็นสื่อที่มีพื้นที่ในการนำเสนอมาก แม้จะช้ากว่าสื่อประเภทอื่นก็ตาม

เงื่อนไขการใช้กลยุทธ์นี้ จะไม่ใช้กับหมอลำที่ต้องการความรวดเร็วและความถี่ในการนำเสนอเพราะช่วงเวลาที่นิตยสารจะออกวางตลาดก็เพียง ๑ ครั้งต่อเดือนเท่านั้น

๔. **สื่อโสตทัศนูปกรณ์** นับเป็นสื่อประเภทเดียวที่เป็นจุดกำเนิดให้เกิดการโปรโมตหมอลำโดยสื่ออื่น ๆ เพราะเมื่อมีการผลิตเทปคาสเส็ต วิดีโอเทป และแผ่นเสียงของหมอลำแล้ว ก็จำเป็นต้องมีการโปรโมตผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ ขึ้น ลักษณะตัวสื่อประเภทนี้แล้ว ไม่ได้มีบทบาทด้านการเป็นช่องทางเลย แต่มีบทบาทในด้านการผลิตอย่างเดียว โดยในการผลิตนั้น จำเป็นต้องผลิตให้ได้เกณฑ์ตามที่สื่ออื่น ๆ ต้องการ เช่น ดัชนีหมอลำ เนื้อหากลอนลำ รวมถึงประเภทของหมอลำ ต้องมีการคัดเลือกให้เหมาะสม ว่าผลิตแล้วสามารถนำออกเผยแพร่ทางสื่ออื่น ๆ ได้ เพราะมิเช่นนั้น อาจจะไม่ได้รับการคัดเลือกโดยกรอบของสื่ออื่นเช่น การผลิตวิดีโอหมอลำซึ่ง แม้จะผลิตได้ แต่กลับไม่สามารถนำออกอากาศได้ เพราะมีคุณสมบัติของต้นฉบับหมอลำที่ไม่เหมาะสมแก่การออกอากาศ เช่น ใช้เวลาเล่นนานและต่อเนื่อง การลำไม่แยกเป็นกลอน ๆ การใช้คำพูดก็ล่อแหลมที่จะออกไปทางสองแง่สามง่าม

เงื่อนไขการใช้กลยุทธ์นี้ ข้อดีคือ เมื่อผลิตออกมาเป็นเทปคาสเส็ตก็ดี วิดีโอเทปก็ดี หากได้รับความนิยมก็สามารถนำมาผลิตซ้ำได้ เช่น ดัดแปลงทำดนตรีใหม่มักใช้กับหมอลำที่มีชื่อเสียงกำลังโด่งดังตามกระแสนิยม ส่วนหมอลำพื้นบ้านนั้นแทบจะกล่าวได้ว่าหมดโอกาส เพราะไม่มีนายทุนโปรโมต แต่ก็มี

๕. **สื่อภาพยนตร์** แม้จะเป็นสื่อประเภทเดียวที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับหมอลำน้อยที่สุด แต่ก็ เป็นสื่อที่นำเสนอหมอลำได้อย่างแปลกใหม่ที่สุด เพราะหมอลำทั่ว ๆ ไปที่

คนรู้จักมักจะปรากฏเพียงในโทรทัศน์ วิทยุ หรือบนเวทีเท่านั้น แต่เมื่อหมอลำมาปรากฏบนจอภาพยนตร์ จึงให้ภาพลักษณ์ที่แปลกออกไป

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หมอลำที่ผู้ชมเห็นในจอภาพยนตร์นั้น โดยเนื้อหาและบทบาทที่สมมุติขึ้น อาจจะได้ไม่ได้เป็นหมอลำที่ผู้ชมคุ้นเคย คือไม่ใช่บทบาทตายตัวเหมือนสื่อประเภทอื่นที่พอปรากฏในวิทยุ หรือในโทรทัศน์ ก็จะเป็นได้เพียงหมอลำเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ภาพยนตร์ก็เป็นสื่ออย่างหนึ่งที่เป็นช่องทางในการเผยแพร่หมอลำออกไปได้อย่างมากแม้ในที่ที่สื่อประเภทอื่นที่เข้าไปไม่ถึง เช่น คนในชนบทอาจจะรู้จักหมอลำบางคนผ่านจอภาพยนตร์ ก่อนจอโทรทัศน์เสียอีก เพราะในพื้นที่นั้น แม้ไฟฟ้าเข้าไปไม่ถึง แต่หนังเร่กลับเข้าถึงได้

เงื่อนไขการใช้กลยุทธ์นี้ คือจะมีผลต่อการโปรโมตก็ต่อเมื่อนำเอาหมอลำเป็นประเภทที่คนกำลังชื่นชอบ เช่น หมอลำเดิน หมอลำเพลิน และเป็นตัวหมอลำที่กำลังอยู่ในความนิยมของยุคสมัย เช่น เฉลิมพล มาลาคำ มาบรรจุในภาพยนตร์ เพราะหากไม่เป็นไปตามเงื่อนไขดังกล่าว คือเป็นหมอลำเก่า ไม่มีใครรู้จัก ก็จะเป็นเพียงหมอลำบนจอภาพยนตร์ต่อไป คนดูก็ไม่รู้จัก หรือไม่ได้ใส่ใจที่จะเก็บไปติดตามผลงานหมอลำอีก

และการจะนำเสนอต้องนำเสนอเฉพาะคนกลุ่มเล็กเพียงบางกลุ่มเท่านั้น เช่น ชุมชนที่อยู่ไกล เพราะภาพยนตร์ประเภทนี้ ไม่ใช่สื่อที่ทุกคน หรือทุกชนชั้น ทุกที่อยากจะดู

อภิปรายผล

ในทางปฏิบัติแล้ว การที่สื่อมวลชนจะเผยแพร่หมอลำให้เป็นที่รู้จักได้อย่างทั่วถึงนั้น สื่อมวลชนจำเป็นที่จะต้องคิดอ่านหาหนทางในการจะปรับปรุงวิธีการนำเสนอ และเผยแพร่โดยใช้วิธีการใหม่ ๆ เพื่อดึงดูดและสร้างความสนใจผู้รับสารอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ เนื่องจากมีระบบธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้น ในวงการค่ายเทปผู้ผลิตหมอลำจึงต้องพยายามหาทางที่จะทำให้หมอลำในค่ายของตัวเองโดดเด่นมากที่สุด และขายดีที่สุด จึงมีการซื้อสื่อเพื่อเสนอรายการอย่างกว้างขวาง และการที่จะมีวัตถุประสงค์คือหมอลำที่จะนำไปเสนอผ่านช่องทางสื่อ นั้น บางครั้งก็มีกลวิธีการปรับเปลี่ยนและตัดแปลงทั้งรูปแบบและเนื้อหาตลอดจนวิธีการนำเสนอหมอลำจนต่างออกไปจากสิ่งที่เคยศิลปะการแสดงดั้งเดิม

ผลที่เกิดตามมาคือ แกนหลักและหัวใจของหมอลำถูกเปลี่ยนไปจากเดิมจนแทบจะหาเค้าเดิมไม่ได้ หากเป็นเช่นนี้ ย่อมหมายความว่า หมอลำที่กำลังเผยแพร่สู่มวลชนอยู่นั้น คงเหลือเพียงแต่ชื่อและโครงเท่านั้น แต่จิตวิญญาณ และเนื้อหาที่เป็นส่วนประกอบสำคัญถูกทำลายไปโดยสิ้นเชิง ด้วยความเห็นแก่ได้และความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของระบบธุรกิจ

เมื่อมองความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับการเข้ามามีบทบาทในการโปรโมตหมอลำแล้ว มักจะตามมาด้วยคำถามที่ว่า

๑. การที่สื่อมวลชนเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมหมอลำนั้นตกลง หมอลำได้รับประโยชน์หรือเกิดผลเสียมากกว่า

ต่อคำถามข้อนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า อย่างไรก็ตามสื่อมวลชนก็ไม่ได้สร้างผลเสียให้กับหมอลำแต่ฝ่ายเดียว ดังนั้น แม้จะเกิดผลเสียบ้างในบางประการ เช่น หมอลำถูกปรับเปลี่ยนให้มารับใช้วงการธุรกิจ ต้องเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอและเนื้อหาไปมากมาย แต่อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนก็ยังมีส่วนช่วยในการเผยแพร่และเป็นผลผลิตหมอลำให้ปรากฏสู่สังคมได้ เช่นกัน หมายความว่า น้ำไม่ได้ลุ่มเรืออย่างเดียว แต่น้ำก็ยังพุงเรือไว้ด้วยเช่นกัน

๒. หลังการวิจัยทำให้พบว่า สื่อมวลชนมีส่วนอย่างมากในการปรับเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาของหมอลำ ดังนั้น ควรหรือไม่ที่สื่อมวลชนจะเข้ามาช่วยส่งเสริมหมอลำ และถ้าจะส่งเสริมควรส่งเสริมอย่างไร

ประการนี้ เนื่องจากสังคมปัจจุบันเป็นยุคข้อมูลข่าวสาร เป็นยุคโลกไร้พรมแดน ดังนั้น เราจึงเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องข้องเกี่ยวกับสื่อ แต่สิ่งที่เราทำได้คือ เลือกทำในสิ่งที่เห็นว่า เหมาะสมและไม่เป็นการทำลาย(แม้จะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ตามที) โดยไม่ได้มุ่งที่ผลประโยชน์ทางธุรกิจแต่อย่างใด เช่น บทบาทในการเผยแพร่และเป็นผู้ผลิตหมอลำนั้น สื่อมวลชนควรยึดมั่นในบทบาทเหล่านี้เป็นอย่างดี

และในส่วนของตัวสื่อที่บ้านเองนั้น ควรทำอะไรจึงจะอยู่รอดได้ในสังคมปัจจุบัน หลายฝ่ายมีความเห็นตรงกันว่า ผู้ที่รู้ที่สุดว่าจะอยู่อย่างไร หรือปรับเปลี่ยนอย่างไรก็คือตัวหมอลำนั่นเอง เพราะหมอลำอยู่กับคน และชุมชนที่เสพการแสดงนั้น ๆ ย่อมรู้ว่าต้องปรับเปลี่ยนตัวเองอย่างไรบ้างจึงจะสามารถอยู่รอดได้ในสังคมนั้น ๆ และการที่หมอลำได้ปรับเปลี่ยนนั้นแสดงให้เห็นว่าหมอลำอยู่กับรากเหง้าเดิมจนรู้ซึ่งความเป็นไปอย่างกระจ่าง รู้จนทะลุปรุโปร่งว่า ถ้าปรับเปลี่ยนจะต้องทำอะไรบ้าง เพียงแต่ต้องเรียนรู้ว่าจะเพิ่มเติมอะไรบ้างจึงจะทำให้การปรับเปลี่ยนนั้นดียิ่งขึ้นอีก เช่น ต้องรู้จักเลือกรับวัฒนธรรมใหม่บางอย่างแต่ไม่ใช่รับทั้งหมด และรับแล้วต้องนำมาปรับให้เข้ากับสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่อย่างสร้างสรรค์พร้อมกันนี้ ต้องมีระบบการจัดการที่ดี เพื่อที่จะสามารถก้าวทันสื่อและระบบธุรกิจแบบทุนนิยมได้

อนึ่ง ยังมีประเด็นเกี่ยวกับการที่มีเทคโนโลยีสื่อมวลชนเข้ามาช่วยแปรรูปหมอลำ ซึ่งก่อให้เกิดผลข้างเคียงบางอย่าง ซึ่งผลข้างเคียงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ก่อตัวขึ้นอย่างเงิบ ๆ และต่างคนต่างมองข้ามไป แทบจะไม่มีใครสนใจในความมีอยู่ของผลข้างเคียงนั้น ที่เห็นได้ชัดคือ เมื่อเกิดเทคโนโลยีสื่อมวลชนมาเป็นช่องทางในการเผยแพร่หมอลำนั้น ทำให้คน

สามารถดูเลือกดูได้จากสื่อมวลชนบางประเภท เช่น วิทยุโอเทป หรือฟังจากเทป ซีดี ไม่จำเป็นต้องมาดูการแสดงสดอย่างที่เคยเป็นในสมัยก่อน ผลก็คือปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างผู้แสดงและผู้ชมอันเป็นคุณสมบัติหนึ่งของศิลปะการแสดงพื้นบ้านค่อย ๆ หายไป ตัวอย่างง่าย ๆ เช่น สมัยก่อนนั้นเมื่อมีการแสดงหมอลำสด ๆ มีผู้ชมไปนั่งชมหน้าเวที ทั้งผู้แสดงและผู้ชมเองก็สามารถแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์อันใกล้ชิด แสดงออกซึ่งความเป็นกันเองของทั้งสองฝ่ายได้ เช่น ผู้ชมสามารถสอยแทรกการแสดงหมอลำ หมอลำเองก็สามารถตะโกนลงมากระเช้าเข้าเหย่ พูดตอบโต้กับคนดูได้อย่างออกรสออกชาติ

ยิ่งกว่านั้น การแสดงสดยังทำให้เกิดวัฒนธรรมการพบปะพูดคุยเพื่อสื่อสารกันของผู้คนในชุมชน ที่ใดมีการแสดงสด ที่นั่นก็เป็นที่นัดประชุมกันของคนในชุมชนน้อย ๆ ได้เป็นอย่างดี ถือว่าการแสดงสดเป็นตัวเชื่อมประสานความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนนั้นได้ให้ความเหนียวแน่น ทำให้คนมาชุมนุมกันได้โดยไม่จำเป็นต้องนัดหมาย ชาวคราวความเป็นไปทั้งหลายที่หัวหน้าหมู่บ้านต้องการจะบอกกล่าวหรือชาวคราวที่ลูกบ้านต้องการจะขยับความช่วยเหลือคนอื่น ๆ ได้รับรู้ก็สามารถนำมาชี้แจงแถลงไขกันที่หน้าเวทีการแสดงสดของหมอลำได้

ครั้งเมื่อคนเราเปิดรับการใช้สื่อมวลชนสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันแล้ว ก็เกิดวัฒนธรรมการดูวีดิโอเทปหมอลำ ฟังหมอลำจากเทปหรือวิทยุ ดูการแสดงจากจอเครื่องรับโทรทัศน์ ผู้คนก็ไม่จำเป็นต้องออกจากบ้านมาดูการแสดงสดอีกต่อไป

สื่อโทรทัศน์อุปกรณ์ เป็นสื่ออีกประเภทหนึ่งที่มีพลังอย่างมากในการนำเสนอให้เห็นรูปลักษณะและความเป็นหมอลำในอีกมุมมองหนึ่งซึ่งแตกต่างออกไปจากเดิมที่หมอลำเคยเป็น ทั้งนี้สื่อประเภทนี้ก็มีการสร้างกลยุทธ์ต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อผลกำไรทางการตลาด กลยุทธ์ (ที่มาพร้อมกับความล้ำยุคทางเทคโนโลยี) เหล่านี้จึงทำให้ความเป็นรูปธรรมและธรรมชาติบางอย่างของหมอลำเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เช่น แต่ก่อนเราได้ดูการแสดงสดของหมอลำที่ผู้ชมทั่วไปสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมบนเวทีได้โดยไม่เกี่ยวเรื่องกาลละ และเทศะ คือขอให้เป็นการแสดงสดของหมอลำแท้ ๆ (เช่น การสอย การพ้อนหน้าเวที การทักทายปฏิสันถารกับศิลปิน การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างศิลปินกับคนดู ฯลฯ)

สื่อโทรทัศน์อุปกรณ์นี้เองที่เปลี่ยนการแสดงที่เคยอยู่ใกล้และจับต้องได้ในขณะนั้น กลายมาเป็นการอยู่ไกลยิ่งขึ้นแต่ความสัมพันธ์ห่างออกไป หมายความว่า เมื่อหมอลำได้รับการบันทึกลงในสื่อโทรทัศน์ประเภทต่าง ๆ แล้ว ผู้รับสารสามารถซื้อหามาฟัง มาดูได้อย่างใกล้ชิด แต่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับสารกับศิลปินไม่เป็นอย่างแต่ก่อนอีกต่อไป เพราะแม้ว่า ผู้รับสารจะได้ยินเสียงหมอลำเฉลิมพล มาลาคำดังผ่านลำโพงซึ่งอยู่ใกล้เพียงวาสองวา ได้เห็นการลีลาการรำของหมอลำจินตหรา พูนลาภจากหน้าจอโทรทัศน์ที่อยู่ห่างเพียง

แค่แทบจะเอื้อมได้ถึง เห็นหน้าหมอลำที่ถ่ายโคลงสัพจนแทบจะเห็นรูปชุมชน แต่สิ่งเหล่านี้กลับทำให้ผู้รับสารไม่ได้สัมผัสกับหมอลำจริง ๆ เพราะตัวจริง ๆ ของหมอลำจะอยู่ที่ใดก็ไม่รู้

การที่ผู้รับสารไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปดูการแสดงสดอีกต่อไป เพราะอยากดูหรืออยากฟังหมอลำเมื่อไรก็เพียงหยิบเทป วีดิโอเทปมาเปิด เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็นับวันความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินหมอลำกับผู้ชมผู้ฟังจะยิ่งห่างออกไปเรื่อย ๆ การแสดงสดของหมอลำในปัจจุบันแทนที่จะเป็นการแสดงต่อที่ชุมชนตามหมู่บ้าน ตำบล ซึ่งเป็นที่ผู้คนมีความใกล้ชิดและผูกพันกัน ก็กลายเป็นการยกขบวนคาราวานมาแสดงให้คนอีสานที่พลัดถิ่น เช่นในเมืองหลวงหรือในเมืองได้ดูเสียเป็นส่วนใหญ่เพราะเหตุที่คนกลุ่มนี้มีกำลังซื้อมากกว่า (บางครั้งยังมีการข้ามน้ำข้ามทะเลไปแสดงถึงต่างประเทศ) ซึ่งการไปแสดงสดในเมืองใหญ่ ๆ นั้นพื้นฐานร่วมกันของคนดูคือมีแต่ความห่างเหินแบบตัวใครตัวมัน ถ้ามาเป็นกลุ่มก็จะสนใจแต่กับกลุ่มตัวเอง ขาดความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างผู้ชมด้วยกัน คนทั้งหมดมีลักษณะร่วมเพียงอย่างเดียว นั่นคือความเป็นคนอีสานหรือชอบดูหมอลำเหมือนกัน แต่ทว่าตั้งแต่นั่งดูการแสดงจากเริ่มต้นไปจนจบการแสดงนั้นก็ไม่ได้ถามไถ่พูดคุยกันแม้สักคำเดียว ดังนั้นแม้จะมีการแสดงสดในเมืองใหญ่ ๆ แต่ก็ไม่ได้สร้างปฏิสัมพันธ์อันใกล้ชิดให้กับผู้ชมแต่อย่างใด ยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมกับผู้แสดงยิ่งไม่ต้องพูดถึงเพราะแทบจะไม่ปรากฏอีกต่อไป

และต่อแต่นี้ไป การมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด ความผูกพันกัน หรือการแสดงออกต่อกันบางอย่างระหว่างผู้ชมกับผู้แสดงดังที่เคยได้กล่าวมาแล้วนั้น ก็จะค่อย ๆ หายไปจากความทรงจำ และจะกลายเป็นสิ่งที่แปลกประหลาดในที่สุด ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมการเสพสื่ออยู่ในที่พัก(Indoor media access)ของคนนั่นเองที่ค่อย ๆ มากลบและค่อย ๆ ลบวัฒนธรรมแบบเดิม ๆ ให้จางหายไปตามกาลเวลา

นอกจากนี้ การที่สื่อมวลชนเป็นช่องทาง(Channel)ใหม่ในการเผยแพร่หมอลำนี้ ก็น่าที่จะค้นคว้าวิจัยด้วยว่าบุคลากรในสื่อมวลชนมีความเข้าใจในการทำหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร หรือจะส่งเสริมสนับสนุนหมอลำให้เป็นไปในทางที่เหมาะสมได้อย่างไร เพราะหากสื่อมวลชนและนายทุนมีแต่ก็เก็บเกี่ยวดอกผลแต่ถ่ายเดียวอย่างผลิตผลิตและมัวแต่ปรับปรุงบำรุงพันธุ์เพื่อเน้นให้ได้เฉพาะดอกผลอย่างที่ตนเองต้องการแต่อย่างเดียวนั้นลืมใส่ใจไปว่า ต้นตอดั้งเดิมนั้นหมอลำที่แท้มีลักษณะเป็นอย่างไร คือไม่ได้พัฒนาและปรับปรุงแหล่งทรัพยากรของตนเองให้เจริญไปในทางที่ถูกที่ควร และเหมาะสมกับเอกลักษณ์เดิม เมื่อเป็นเช่นนี้อาจเป็นไปได้ว่า สักวันหมอลำอาจจะกลายเป็นสายพันธุ์ศิลปะพื้นบ้านที่กลายเป็นพันธุ์ (Mutant Folk Art) ไปจนไม่เห็นเค้าเดิมในที่สุด และวิกฤตยิ่งกว่านั้นคือสูญพันธุ์ไปเลย(Extinct Folk Art)

ข้อเสนอแนะ

๑. ก่อนที่สื่อมวลชนจะลงมือหากลยุทธในการโปรโมตสื่อพื้นบ้าน ควรจะมีการวางแผนและศึกษาถึงรูปแบบที่จะเปลี่ยนไปว่าจะเกิดผลดี ผลเสียอย่างไร คุ่มค่าหรือไม่ หากจะทำเช่นนั้น และมีทางเลือกอื่น ๆ หรือไม่ที่จะทำให้เกิดผลเสียน้อยที่สุด

๒. ควรจะมีงานวิจัยที่หาผลกระทบจากการนำสื่อมวลชนเข้ามาเป็นช่องทาง และเผยแพร่สื่อพื้นบ้านประเภทอื่น ๆ เพื่อแสวงหาผลดี และผลเสียที่จะนำมาเปรียบเทียบกัน ระหว่างบรรดาสื่อพื้นบ้านของภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย เพื่อนำไปสู่การสรุปผลเลือกสิ่งที่ดี และสิ่งที่ควรปรับปรุง แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการใช้สื่อมวลชนเพื่อการส่งเสริม สนับสนุนสื่อพื้นบ้าน ต่อไป

๓. สื่อของรัฐบาลควรเปิดโอกาสให้หมอลำได้เผยแพร่ตัวเองผ่านสื่อมากขึ้น ร่วมกับให้การสนับสนุนหมอลำอย่างจริงจัง โดยเฉพาะภาครัฐบาล เพราะปัจจุบันราคาค่าเช่าเวลาสูงขึ้นมาก จนทำให้รายการหมอลำอยู่ไม่ได้ เช่น รายการหมอลำของช่อง ๑๑

จ. ขอนแก่น ทั้งๆ ที่มีนโยบายการสนับสนุนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านแต่รัฐบาลกลับไม่ได้กระทำอย่างจริงจังและต่อเนื่อง หรือถ้าจะให้ดีกว่านั้น คือเปิดโอกาสให้สื่อพื้นบ้านเข้าไปใช้เวทีสื่อสารสาธารณะเสียเลย (Public Media) เช่น รัฐเปิดสถานีโทรทัศน์ หรือสถานีวิทยุเอาไว้ สำหรับสื่อพื้นบ้านที่ต้องการเข้าไปใช้สื่อเพื่อเป็นเวทีแสดงผลงานของตัวเอง และเผยแพร่ตัวเองสู่สังคม